

B I R Á L A T O K

ZSOLT BÉLA ELBESZÉLÉSEI

Zsolt Béla *nemrégiben* a nyilvánosság számára elmondta nézeteit a maga irodalmi munkásságáról. Ez a nyilatkozat nagyjából olyképpen összegezzhető, hogy az író tudatában van nem csupán az esztétikai, de a társadalomszemléleti feltételeknek is, amelyeket irodalmi műveivel szemben a haladó kritikusok általában igényelnek. E kritikai felfogás szerint őt csupán a polgárság írójának tartják, ama merev megállapítás alapján, hogy írásai szereplő alakjai többnyire polgárok, sőt kispolgárok. Zsolt Béla szellemesen háritja el magától a beskatulyázásnak ezt a kétesértékű osztályozását. Vajjon, — kérdezik — Aesopust, azért, mert állatokról irt, az állatok írójának kell tartani? Ő maga ugyan kispolgári-e!? Írói szemléletét a kispolgárság önérdekűsége határolja-e körül úgy, hogy ezáltal kispolgári író számba mehet? Zsolt Béla megtagadja a kispolgársághoz való ilyenértelmű hozzátartozást. Azt vallja, hogy nem lehet összetéveszteni az író szándékait alakjainak szándékaival. Itt arról van szó, hogy feltár előttünk egy társadalmi osztályt, hibáival, kicsinyességeivel, ingatag társadalmi hovatartozandóságával, mert meg akarja mutatni, hogy akik ebbe az osztályba tartoznak ilyenek, vajjon jó ez így, csakugyan? Lehet így élni tovább? Nem értek-e meg arra, hogy helyüket átadják az utánuk jövőknek?

Sokatmondó ez az írói vallomás. Távlátokat nyit meg és elgondolkoztat. És Zsolt Béla írásait azzal a szándékkal vesszük kézbe, hogy úgy fogjuk olvasni azokat, ahogy olvasásukra maga az író tanít. Ugy érezzük, mintha egy okos és bölcs előszót olvastunk volna, amely G. B. Shawra emlékeztető előrelátással eleve kivédi a kritikusok támadásait. Nem főlősleges dolog, ha egy író kommentálja önmagát. Igaz, egy írásmű csak egyértelmű lehet, ha jó, de vajjon egyértelműen olvasunk-e valamennyien. Ritkán akadnak féleérthetetlen dolgok, úgyszólván csak ott, ahol az ellenmondás már a napnál is világosabb. A világnézetek ütközőpontjain. Ezen belül a dolgok csaknem úgy hatnak, ahogy értelmezzük őket. Amiképpen még az anekdóta is találóan felismeri: „lényeges a hangsúly, ahogy a levelet olvassák”. Korunk szociális áramlásainak hullámvásában olyan eszmei áttolódások észlelhetők, amelyek megtévesztők jelentkezési formájukban éppen társadalomszemléleti sikon, ahol nem utolsó sorban a kisa-játítás politikuma játszik döntő szerepet. Ott tehát, ahol csak jelenséget sorakoztat fel az író, ahol a valóság nyers ténye szerepel ugyan, de ennek célzatossága nem derülhet ki, magából az írásműből, nem is annak irodalmi hiányossága miatt, hanem azért, mert olyan ponton dokumentál, ahol a társadalmi állásfoglalás irodalmilag nem szükségszerű, okosan teszi az író, ha keresi a vallomás lehetőségét és elmondja, mint Zsolt, hogy alakjait azért írta meg, hogy életformájuk tarthatatlanságát bizonyítsa. Ép' ezért szolidaritása nem az övéké, nem is azoké, akik fölöttük vannak, hanem azoké, akik alulról jönnek és egy emberibb világ kialakítására törekednek.

Zsolt Béla legutóbb megjelent novellás kötetének* olvasása kapcsán talán nem főlőslegesek ezek a megállapítások. Vagy huszonöt elbeszélés sorakozik egymásután: önálló darab mindegyik, de bizonyos, hogy vala-

* Zsolt Béla: Polgári házasság. Pantheon kiadás. Budapest.

mennyi egybe tartozik. Nem csupán az egy írótól való származás miatt, hanem mert egyazon légkörben jelenítik meg alakjaikat. Az ember szinte azt érzi, a szereplők valamennyien rokonok, annyira kiütözik rajtuk az egyféle eredet sajátos jellegzetessége. Az osztály képe ez rajtuk. A nagy és terebélyes családfáé, amitől messzi esni csak kivételképpen lehet. A társadalom osztályaiban széria termelés folyik, csak típusok között lehet válogatni. Zsolt Béla pontosan tudja ezt. A Gedőék vagy Riglerék, Kardosék vagy Wirthék valamennyien típusai egy társadalmi osztálynak és egymásra hasonlítanak, hogy az ember akaratlanul is arra gondol, csak belügyminiszteri névváltoztatás miatt nem hívják valamennyiöket egyféle képpen. Kitűnő érzékkel ismeri fel Zsolt, milyen milióban lehet hiteltérdemlően ábrázolni a kispolgárt. Legtöbb elbeszélésében a történet színhelye: a család. Ahogy más írók a színhelyet topográfiai értelemben fogják csupán fel, Zsoltnál a színhely szerves összefüggésbe jut a szereplőkkel, a történet ugyyszólván bennük játszódik le és nem mellettük, nem a színhelyen. Zsolt történetei a családban születnek, onnan fejlődnek ki társadalmi sikra. Tehát nem gutgesinnt családi történetek ezek. A család szociológiai értelemben szerepel, mint olyan alapvető életközösség, amelyikre visszahat a társadalmi és gazdasági berendezkedés minden jelensége. A társadalmi megbetegedések, mint a munkanélküliség (*Az igazi szerelem; Ezüst cigarettatárca*) vagy az erkölcsi züllés (*Angela; Világ vége*) romboló hatását a társadalmi organizmus legérzékenyebb és legföltettebb pontján mutatja ki, mintegy bizonyítva ezzel az egész életberendezés immár menthetetlen kórosságát. Ilyképpen Zsolt problémái társadalmiak és írói szándéka határozottan programatikus, anélkül, hogy mondanivalói tendenciózusokká válnának. Témáinak irodalmi feldolgozása éppen ebben a nemből mintaszerűen kifogástalan. Alakjai életteljesek és történeteit a valóság levegője járja át.

Érdemes megnézni közelebről azt a kispolgárt, akit Zsolt halálra ítelt, helyesebben, aki önmagában hordja pusztulásának csiráit, ha életformáin nem változtat. Nézzük a családfőt, az apát, aki a patriarchatus megszentelt hagyományaival örökdi a család fölött. (*Világ vége*). Az apa hivatalnok, de leépítik. A családfentartó szerep reális alapjai megszűnnek. Meglazul a családi fegyelem, a család züllésének első jelensége ez. A családfentartás terhei áthárulnak a lányra, aki, csak egyet tehet, ha már munkaerejét nem bocsáthatja áruba, áruba bocsátja önmagát. Előterbe lép a kitartó barát. Az apa szótlánul vállalja az eltartott szerepét, de egyszer mégis megkérdi: „Mondd mama, miből élünk mink?” A polgári erkölcs minden hipokritasága benne van ebben az egy mondatban. Erkölcstelenségben élni a szórakozottság ürügyével, örökdi a látszat felett és elfogadni az életet a féltve őrzött erkölcs árán is. Mert mit tehet egyebet? Ha az erkölcsre nem vigyázhat, legalább megőrzi a látszatot.

És a mama? A mama rosszat sejt, de szintén igyekszik elhítenni magával, hogy semmi sem történt. A kispolgári mama nemcsak a világot akarja megtéveszteni, de önmagát is.

A lány pedig, nézzük milyen a lány, de nem fontos, hogy ez legyen éppen, aki eltartja a családját, keressünk egy másikat Zsolt Béla portrégalériájában. Itt van Angela, a nő, aki dolgozni akar. Ez a hölgy nem a „dolgozó nő” típusa. Dolgozni nem öntudatosságából és nem feltétlen materiális szükségességéből megy, egyszerűen lazítani akar a családi korlátokon, mert a családi légkör fojtogatja. Arra gondol tehát, hogy fiatal teste árán érvényesül. Az érvényesülés módját azonban úgy választja meg, hogy az mereven szemben áll a hagyományos családi módszerekkel. Ha ezt a jelenséget nézzük, nyomban érezni kell benne a lázadást a csa-

lád ellen. A családot tehát kikezdi az ellene való elégedetlenség, valami pszichózis, ami belső ellenmondásként születik meg benne.

Zsolt Béla nem azért igényes elbeszélő, hogy az ügyet ezzel lezártnak tekintse. Bizonyítani akarja azt is, hogy nem olyan egyszerű dolog az, ha egy nő a maga testére spekulál. Angelának a dolog nem sikerül. Még csak rá sem hederitene ott, ahol ajánlkozik dolgozni. Erre mi marad más hátra, minthogy, ha eladni nem tudta magát, elajándékozza az ölelést dühből, dacból, semmiért: szerelemért.

A család egész építménye így recseg-ropog, meglazítja a kor minden betegségét. Az egymásrautaltság, az egymástól való függés, az eltartottság és a függetlenség hiánya. A régi merev tradíciók nem hajlékonyak és nem simulnak az elaggó korhoz: lassanként lejárnak azok a törvényszerűségek, amelyeket egy fejlődő és reményteljes világ hozott létre a hajdani ifjúságában.

Zsolt Béla nem a szerelmi háromszög kivénhedt problémáját feszegeti. Többet akar elmondani a házasság válságának bizonygatásánál. A dolgokat a házasság végső kifejléseinek keresi, ott, ahol a család már áll a maga teljes egészében, ahol mint szociális közösség egész távoli relációkat befogad a maga kereteibe. Az író a maga kutató és felfedező útján megvilágítja a családok szereplő tagjait és mikor őt útjában követjük, meglepődötten kell arra eszmélnünk, hogy ezen az ismert és mindnyájunk által megjárt tájon az író biztos szeme mennyi új felismerést tár elénk. Zsolt Béla felfedez a család forrongó kohójában egy ősi feszítőerőt. Aki az anyós-problémára gondol, téved. Zsolt bemutatja nekünk a — nagyapát. Konok, keserű és irigy vénembert, aki ~~híderként fekszik a~~ családi együttesen. A nagyapa többször feltűnik a különböző elbeszélésekben. Gedőék (*Polgári házasság*) kávéházban töltik el életüket, csak hogy megszabaduljanak az öregtől és ott várják, hogy végre valahára meghaljon. Kardoséknál is ott a nagyapa, követelőző zsarnok, önző patriarka, akinél a családi erkölcs már csak arra való, hogy ürügye alatt ifju szerelmeket zsaroljon. (*Nagyapa*). A civilizált társadalom lefékezett ösztönélete fölött háborog a családi elégedetlenség. Az ember szinte attól tart, a kannibál módszerek veszélye fenyeget: elevenen fogják megenni az öregeket. Világos hát, hogy új megoldásokra van szükség. — Zsolt Bélának igaza van.

Ujvári

László

SZÉLJEGYZETEK EGY SZLOVÁK REGÉNYHEZ. A szlovák prózaírásnak néhány hónappal ezelőtt új művelője adott magáról életjelt *Stroje sa pohly** (Megindultak a gépek) című regényével: *Jan Ponican*. Ponican, mint költőt már ismerjük. Egyéni hangú, szociális beállítottságú, harcos versei révén — a Prágában élő Laco Novomeskyvel együtt — a haladó szlovák költők élén áll. 1934-ben megjelent *Angara* című verskötetét nagy elismeréssel és örömmel fogadta a baloldali sajtó, de kedvező fogadtatásra talált a könyv jobboldalon is, ahol — bár bizonyos fentartásokkal — szintén a szlovák líra nyereségeként könyvelték el. Ponican nem méltatlanul éri az elismerés. Lirája a valóságot és az igazság utáni vágyat oly' elemi erővel fejezi ki, mint kevés szlovák költőé eddig. Ezért nagyon helyesen állapították meg róla (ép' e verskötettel kapcsolatban), hogy ami a szlovák irodalomban a prózában Jilemnicky, az a lírában Ponican.

De nézzük csak a regényt; helyesebben: elbeszélést, mert hisz' formailag alig nevezhető másnak. Ponican ugyanis a cselekményt úgyszólván

* Bibliotheka, Pozsony, 1935.